

**Philippe du Fresne-Canaye, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*,
çev. Teoman Tunçdoğan, 2. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017,
167 s.**

Turgay Koçak
(Koç Üniversitesi)

Tarihi kaynakların büyük bir bölümü genellikle belirli bir perspektiften olayları aktarırlar. Bu dar bakış açısı araştırmacıları çok kısıtlı bir alanda çalışmaya mecbur bırakabilir. Ancak bu bakış açısı farklı kaynak türlerinin çalışmaya dahil edilmesiyle birlikte genişleyebilir ve karanlıkta kalan birçok farklı noktanın aydınlanmasına vesile olabilir. Bu minval seyahatnameler, tarih araştırmalarında karanlıkta kalmış, gözden kaçmış veya toplumun göz ardı etmiş olduğu olguları ve olayları gün yüzüne çıkarmakta önemli rol oynamaktadır. Hiçbir özelliğine aşına olmadığı bir toplumun içine giren seyyahlar, o kültüre yabancı olmaları hasebiyle insanların kanıksadığı birçok durumun ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Başka bir ifadeyle birçok tarihi kaynağın görmezden geldiği hususlara dikkat çeker ve tarihçilere farklı bir perspektif imkânı tanır. Ayrıca tarihi olayların yanı sıra birçok antropolojik, toponomik ve tipolojik bilgiler vererek günümüz araştırmacılarına zengin ve keyifli bir anlatı sunarlar. İşte bu zengin kaynaklar arasında bulunan bir eser de 1573 Osmanlı topraklarını ziyaret etmiş olan Philippe du Fresne-Canaye'in seyahatnamesidir. Yazdıklarıyla ve kişiliğiyle ilginç bir karakter olan Canaye, kaleme aldığı seyahatnamesiyle Osmanlı araştırmacılarına geniş bir bakış açısı sunuyor. Orijinali İtalyanca olarak kaleme alınan ve bir seyahat anlatıları mecmuası içerisinde el yazması şeklinde bulunan bu eser Fransızca olarak *Le Voyage du Levant* başlığıyla 1897 yılında Paris'te basılmış ve M. H. Hauser tarafından akademik camiaya tanıtılmıştır.

Seyahatnamenin yazarı Philippe du Fresne-Canaye tüccarlar ve hukukçular yetiştirmiş olan Parisli bir aileye mensuptu. Reform yanlısı (Protestan) olan bu ailenin birçok üyesi takibata uğramıştı. Özellikle amcalarının çok sıkı cezalar aldığı bu dini mücadeleyi babası en az sorunla atlatmıştı. Seyyahın babası olan Jacques, Yüksek Mahkeme'de çok ünlü bir avukattı. Ayrıca babası Brégy senyörü ve Corbeil Vikontu Philippe'nin kızı Mariede Flècelles ile evlendi. Bu evlilikten Philippe dahil beş çocuğu oldu. Philippe Canaye, kralın yazmanı ve Fresne senyörü unvanı taşıyan amcası Jean'ın 1572 yılında topraklarını babasına vermesi üzerine Fresne senyörü unvanını taşımaya başladı.

Yeni yerler keşfetmeyi çok seven P. Fresne-Canaye daha çok erken sayılabilecek bir dönemde Protestanlığın merkezi sayılabilecek olan Almanya'ya seyahate çıktı. Buradan da İtalya'ya geçerek birçok İtalyan kentini dolaştı. En uzun zamanı çok sevdiği Venedik'te geçirdi. Burada Fransız Büyükelçisi M. Du Ferrier ile tanıştı. Bu dönemde babasından aldığı bir mektup ona ünlü Saint Barthélemy Katliamı'nı haber vermekteydi.¹ Babası ona hukuk

¹ 24 Ağustos 1572 tarihi Aziz Bartolomeus gününde Paris'te Protestanlara karşı girişilen katliamdır. Daha

öğrenimi için Valencia Üniversitesi'ne gitmesini söylüyordu, ancak böylesi karışık bir zamanda bir Protestan olarak seyahat etmesinin çok güvenli olmayacağını düşündüğünden Venedik'ten ayrılmadı. Bu süreçte Venedik'te Osmanlı'ya gönderilmiş olan Fransız Büyükelçisi Noailles'nin yazmanı Masiot ile tanıştı ve elçilik heyetiyle birlikte İstanbul'a seyahat etmeye karar verdi. İçindeki yeni yerler keşfetme duygusuyla ve muhtemelen Osmanlı topraklarını Protestanlar için oldukça tehlikeli olan Avrupa'ya göre daha güvenli gördüğü için böyle bir maceraya atılmayı uygun gördü. Canaye seyahate çıkış sebebini ve Fransa'nın içinde bulunduğu durumu "Fransa'nın sorunları öyle bir duruma gelmişti ki bu krallığın içine düştüğü sefaletten söz edilmeyen bir ülkeye gitmek bana dünyanın en mutlu olayı gibi geldi." cümlesiyle ifade etmişti.² Ayrıca bu seyahat Canaye adına Noailles gibi iyi bir diplomatın yanında diplomasinin inceliklerini öğrenmek ve gelecekteki kariyerini planlamak için de güzel bir fırsat yarattı.

Yaklaşık üç aylık bir hazırlık döneminden sonra Canaye 14 Ekim 1572 tarihinde Dubrovnik'e giden bir gemiye bindi ve 2 Kasım'da şehre ulaştı. İki ay kadar şehirde kalan Canaye, Fransız elçilik heyetiyle birlikte 14 Ocak 1573 tarihinde şehirden ayrılarak Osmanlı macerasına başlamış oldu. Kısa süre sonra Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına ulaşan seyyahın dikkatini ilk çeken şey Osmanlı konaklama sistemi olmuştur. Kaldığı tüm kervansaraylarla ilgili bilgiler veren Canaye, koşullardan ve atlarla birlikte aynı yerde geceyi geçirmekten hoşnut olmasa da burada her dinden insanın hiçbir ücret ödmeden güvenle konaklayıp yemek yiyebildiğini de ifade etmekten kendini alamamıştır.

Osmanlı topraklarının içerilerine doğru seyahatine devam eden Canaye, ziyaret ettiği şehirler ve bölgeler hakkında hem tarihsel hem de güncel bilgiler vermektedir. Özellikle şehirlerin antik tarihine merak duyan Canaye, seyahatine geçeceği bölgelerin ve Osmanlı tarihiyle ilgili eserler okuyarak hazırlanmıştı.³ Yaptığı bu hazırlık Canaye'i diğer seyyahlardan önemli ölçüde ayırmaktadır. Okuduğu kitaplar sayesinde seyyah hem daha tutarlı ve doğru bilgiler vermiş hem de geçtiği bölgelere dair enformasyona sahip olarak daha objektif yorumlarda bulunmuştur. Örneğin, divan toplantısı esnasında yeniçerilerin büyük bir sessizlik içerisinde uzun süre beklediğini görünce hayranlığını gizleyememişti. Akabinde Rodos'un fethiyle ilgili okuduklarını hatırlayan Canaye, "Sultan Süleyman'ın ordusuyla beraber şehre girişi sırasında tek bir sözcük dahi işitilmediğine şimdi inandığını" ifade etmekten kendini alamamıştır.⁴

sonra ülke geneline de yayılan katliamlar neticesinde binlerce Fransız Protestan öldürülmüş ve yine binlercesi çevre ülkelere göç etmek zorunda kalmıştı.

² Philippe du Fresne-Canaye, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, çev. Teoman Tunçdoğan, 2. Baskı, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2017, s. 29.

³ Seyyahın gezisine başlamadan önce okumuş olduğu ve okuması muhtemel olan kitaplar hakkında bkz. a.g.e., s. 18-19.

⁴ a.g.e., s. 53.

Osmanlı ve Doğu'ya karşı objektif ve dengeli tutumunun bir sebebi de Protestan bir inanca sahip olmasıdır. Diğer Hristiyanlara göre Türklere dair daha ılıman görüşlere sahip olan Canaye bazı davranış ve tutumları da eleştirmekten geri durmuyor. Müslümanların dine olan bağlılıklarını takdir etmiş ve dönemin birçok Avrupalı gözlemcisinin aksine Türklerden hakaretamiz ifadelerle bahsetmemişti. Şahit olduğu bir dava duruşmasında kadının söze birkaç dua ettikten sonra başlamasının ve yargıçların Allah'a saygı duymalarının çok hoş bir uygulama olduğunu belirtmeden geçmemişti.⁵ Bu iyi huyların yanı sıra elbette Türklerin beğenmediği ve yadırgadığı davranışlarına da değinmişti. Özellikle Türklerin sertliğine çok kızmakta, birkaç akçe karşılığında Türklere her şeyi yaptırabileceğini vurgulamaktaydı. Ayrıca kadınların dışarı çıkmalarına izin verilmeyip birçok hayvanın sokaklarda başıboş bir halde dolaşmalarına anlam verememekteydi.⁶

Balkanları baştan sona aşarak İstanbul'a ulaşan Canaye, başta Ayasofya, Pera, Boğaziçi ve Üsküdar bölgeleri hakkında bilgiler vermektedir. Verdiği bilgiler okuduğu kitaplar ve gözlemlerine dayanmaktadır. Tarihi ve coğrafi bilgilerin yanı sıra kültürel detaylara da eserinde yer veren seyyah insanların giyim-kuşamı, bedestenler, camilerin mimari yapılarıyla da ilgilenmiştir. Özellikle Süleymaniye Camisi'nin mimarisi ve şadırvanındaki detaylar o kadar hoşuna gitmiştir ki Süleymaniye şadırvanının güzelliğinin Napoli'deki ünlü çeşmelerle boy ölçüşebileceğini belirtmiştir. Mimarisinin yanı sıra Süleymaniye Külliyesi'nde yer alan imaretin hiçbir ayırım gözetmeksizin üç öğün yemek çıkardığını da ifade etmeden geçmemiştir.⁷

Her ne kadar diplomatik bir misyonla İstanbul'a gelmemiş olsa da Canaye Osmanlıların devlet telakkisine ve sistemine dair önemli bilgiler vermiştir. Fransız elçilik heyetinin maiyetinde İstanbul'a gelmiş olan seyyah, onlarla birlikte Sultan II. Selim'in huzuruna çıkmıştı. Bu sırada gözlem yapma imkânı bulan seyyah Osmanlıların kendilerini devrin en büyük devleti olarak gördüklerini ve arz sırasında kullanılan vücut dili ve sözcüklerle bunu gelen heyete güçlü bir şekilde gösterdiklerini vurgulamıştır.⁸ Osmanlı devlet sistemine ve teşkilatına dair dikkat çektiği başka bir husus ise günümüzde dahi süregelen bir konuya cevap niteliğindedir. Canaye "Osmanlıların felsefi düşüncelerle değil daha önce Türkler dışında kimsede görülmemiş bir yöntemle devleti yönettiklerini" vurgulamıştır. Bu nedenle Osmanlı yönetiminin Bizans İmparatorluğu'nun bir kopyası olduğunu düşünenlerin yanıldıklarını söylemiştir.⁹ Osmanlıların birçok farklı dilden, dinden topluluğu büyük bir itaat ile yönetmesi ve ülkenin her yerinde huzurun hâkim olmasını önemle ifade etmekteydi.¹⁰

⁵ a.g.e., s. 22-23. Ayrıca bkz. a.g.e., s. 84.

⁶ a.g.e., s. 22.

⁷ a.g.e., s. 70-71.

⁸ a.g.e., s. 57.

⁹ Seyyah Divan-ı Hümayun'un işleyişi, diğer divanlarla (Çarşamba divanı vs.) ve devlet sisteminin işleyişi ile ilgili bilgiler de vermektedir. Bkz. a.g.e., s. 83-84.

¹⁰ a.g.e., s. 92.

Son olarak, Canaye İstanbul'a geldiği dönem itibariyle önemli bir ana tanıklık etme şansına erişmişti. 1571 yılında Birleşik Haçlı donanmasına karşı İnebahtı'da büyük bir mağlubiyete uğrayan Osmanlı donanmasının yeniden inşası sürecine şahit olan Canaye, donanmanın denize açılışını da bizzat izlemişti. Donanmanın tamamlanmasından itibaren İstanbul büyük bir şölen havasına bürünmüş ve halk donanmayı uğurlamak için şehrin sahil kesimlerine dolmuştu.¹¹ Seyyahın resmettiği bu sahne İnebahtı mağlubiyetinin İstanbul halkında nasıl bir etki bıraktığını göstermesi bakımından ilginç olabilir. Büyük bir hezimetin sonrasında donanmanın tekrardan denize açılmasının halk üzerinde olumlu anlamda nasıl bir psikolojik etki yaptığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Toplumun yanı sıra yeniden inşa edilen donanma Canaye'in da dikkatinden kaçmamış ve sefere çıkarken onları izlemek için bir gemiye binmiş olan seyyah "gemiden bakınca donanmadaki bütün teknelere hayran kaldım" ifadesiyle fikrini ifade etmekten geri durmamıştı.¹²

Canaye Osmanlı toplumuna, devlet yapısına, tarihine ve çeşitli konulara dair verdiği bilgiler ve öne sürdüğü görüşlerle Osmanlı topraklarına yolu düşmüş seyyahların birçoğundan ayrılmaktadır. Bu farklılığın temelinde yer alan yeni yerler keşfetme arzusu, Protestan ve objektif bir bakış açısına sahip Canaye'in seyahatnamesini Osmanlı tarihi araştırmaları ve seyahatname literatürü arasında dikkate değer bir noktaya taşımaktadır.

¹¹ a.g.e., s. 89.

¹² a.g.e., s. 88.